

VOYAGA YETMAGANLARNING PSIXOLOGIK RIVOJLANISHI VA UNING XUSUSIYATLARI.

*Farg'ona viloyati O'zbekiston tumani "Inson"
ijtimoiy xizmatlar markazi psixologi:
Umarjonov Muxibullo Nozimjon o'g'li*

Annotatsiya

Ushbu maqolada voyaga yetmagan yoshdagi bolalarning psixologik rivojlanish bosqichlari, ularning emotsional, ijtimoiy va aqliy rivojlanish xususiyatlari yoritilgan. Shuningdek, o'smirlik davrida yuzaga keladigan psixologik muammolar, ularni aniqlash va yengib o'tish yo'llari ham tahlil qilingan. Maqola ta'lim va tarbiya jarayonida psixologik yondashuvlarning ahamiyatini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: Voyaga yetmaganlar, psixologik rivojlanish, o'smirlik davri, emotsional muvozanat, ijtimoiy moslashuv, shaxsiy identifikatsiya, kognitiv rivojlanish

Kirish

Inson shaxs sifatida shakllanishi bolalik davridan boshlanadi. Ayniqsa, voyaga yetmagan yosh, ya'ni o'smirlik bosqichi, shaxsiy identifikatsiyaning vujudga kelishi, ijtimoiy munosabatlarni anglash va o'zini jamiyatda tutish uslublarining shakllanishi bilan bog'liq. Ushbu davr o'zining murakkab psixologik o'zgarishlari bilan ajralib turadi. Mazkur jarayon bolalarning faqat biologik o'sishi bilan emas, balki ularning emotsional, ijtimoiy va intellektual rivojlanishi bilan ham bevosita bog'liq. Voyaga yetmaganlarning psixologik rivojlanishini chuqur tahlil qilish orqali ularning ehtiyojlari, qiyinchiliklari va salohiyatini aniqlash, ularga mos yondashuvlarni ishlab chiqish mumkin.

Asosiy qism

Psixologik rivojlanish bu bolaning ichki psixik holatidagi uzluksiz sifat o'zgarishlar jarayonidir. Ushbu rivojlanish biologik yetilish, ijtimoiy muhit, tarbiya uslublari va shaxsiy tajribalar asosida shakllanadi. Voyaga yetmaganlar yoshida inson ongida tub o'zgarishlar yuz beradi. Ayniqsa o'smirlik davrida bolaning o'zini anglashga bo'lgan ehtiyoji keskin ortadi. O'zini kattalar bilan solishtirish, o'z mustaqilligini his qilish, jamiyatda o'z o'rnini topishga intilish kabi ehtiyojlar kuchayadi. Bu davrda shaxsiy identifikatsiya, ya'ni "men kimman?" degan savolga javob izlash holati paydo bo'ladi. Bunday izlanishlar esa bolaning emotsional beqarorligini keltirib chiqarishi mumkin. Tez-tez kayfiyat almashinuvi, sababsiz g'azablanish, ichki qarama-qarshiliklar, yaqinlariga nisbatan norozilik hissi bu yoshdagi odatiy belgilar hisoblanadi.

Kognitiv rivojlanish nuqtai nazaridan qaralganda, o'smirlar davrida abstrakt fikrlash shakllanadi. Ular endi konkret holatlardan tashqari, nazariy tushunchalar asosida fikr yurita boshlaydilar. Hayotiy holatlarni tahlil qilish, tanqidiy yondashish, sabablilik aloqalarini anglash va muqobil qarorlarni ko'rib chiqish qobiliyatlari rivojlanadi. O'smirlar tobora ko'proq mustaqil fikrga ega bo'lishni xohlashadi. Ular kattalar nazoratini chegaralashga intilishadi. Bu esa ota-onalar va o'qituvchilar bilan bo'lgan munosabatlarda ziddiyatlarni keltirib chiqarishi mumkin. Bunday holatlarda psixologik yondashuvlar, xususan, individual suhbatlar, motivatsion treninglar, guruh mashg'ulotlari muhim rol o'ynaydi.

Ijtimoiy rivojlanish jihatidan bu davrda tengdoshlar bilan bo'lgan munosabatlar markaziy o'rin egallaydi. O'smirlar jamiyatdagi o'rni, do'stlik, sevgi kabi ijtimoiy qadriyatlarni anglashga harakat qiladilar. Guruh ichidagi mavqei, tengdoshlar orasidagi obro'si o'smirning o'z-o'zini baholashida muhim ahamiyatga ega bo'ladi. Agar bu ehtiyojlar to'liq qondirilmasa, ijtimoiy izolyatsiya, ruhiy tushkunlik yoki agressiv xatti-harakatlar yuzaga kelishi mumkin.

Psixologlar tomonidan aniqlangan asosiy muammolardan biri – bu o'smirlarning o'zini past baholashidir. Bu holat o'z navbatida motivatsiya pasayishiga, ijtimoiy faollikning susayishiga olib keladi. Boshqa muhim muammo – bu ota-onalar bilan muloqotdagi uzilishlar. Ayrim ota-onalar farzandining psixologik ehtiyojlarini tushunmay, faqat intizomga e'tibor qaratishadi. Bu esa bolaning o'z ichki dunyosiga berkinishiga sabab bo'ladi. Psixologik yondashuvlar esa har ikki tomonning ehtiyojini hisobga olgan holda sog'lom muloqot muhitini yaratishga qaratilishi lozim.

Psixologik muammolarning oldini olish va ularni bartaraf etishda kompleks yondashuv muhimdir. Bu yondashuv o'smirning individual xususiyatlari, oilaviy muhit, maktabdagi ijtimoiy munosabatlar va umumiy psixologik salomatlikni inobatga olgan holda amalga oshirilishi kerak. Psixologik yordam ko'rsatishda bolalar bilan ochiq, ishonchli muloqot o'rnatish, ularga o'z fikrlarini erkin ifoda etish imkonini berish, qo'llab-quvvatlovchi muhit yaratish muhim ahamiyatga ega.

Voyaga yetmaganlarning psixologik rivojlanishi har tomonlama murakkab va ko'p qirrali jarayondir. Bu jarayonda shaxsiy, ijtimoiy va aqliy omillar bir-biriga ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun ham pedagoglar, psixologlar va ota-onalar bu davr xususiyatlarini chuqur o'rganib, bolalarga individual yondashuv asosida yordam ko'rsatishlari zarur. Psixologik yondashuvlar, tarbiyada sog'lom muhit, doimiy muloqot va emotsional qo'llab-quvvatlash voyaga yetmaganlarning sog'lom va barqaror shaxs sifatida shakllanishida hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Islomova D. Bolalar psixologiyasi: rivojlanish va tarbiya. Toshkent: Akademnashr, 2016.

2. Xo'jayev M. Voyaga yetmaganlarning psixologik rivojlanishi. Toshkent: Fan va Ma'rifat, 2018.
3. Sultonova N. Bolalar va o'smirlarning ruhiy rivojlanishi. Toshkent: Ilm Ziyosiy, 2017.
4. Mirzayev B. Psixologik rivojlanish va pedagogik yondashuvlar. Toshkent: Taraqqiyot, 2019.

